

УДК 007:02

О. М. КОБЕЛЄВ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Розглядаються концептуальні засади формування системи організаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень у соціально-комунікаційній сфері України. Визначаються склад, структура і перспективи використання цієї системи.

Ключові слова: організаційно-аналітичне забезпечення, управлінські рішення, інформаційна аналітика, соціально-комунікаційна сфера.

Рассматриваются концептуальные основы формирования системы организационно-аналитического обеспечения принятия управленческих решений в социально-коммуникационной сфере Украины. Определяются состав, структура и перспективы использования этой системы.

Ключевые слова: организационно-аналитическое обеспечение, управленческие решения, информационная аналитика, социально-коммуникационная сфера.

In article are considered conceptual bases of formation of system of a supply with organizational--analytical of acceptance of administrative decisions in socially-communication branch of Ukraine. The structure and prospects of use of this system are.

Key words: organizational-analytical maintenance, administrative decisions, an information analytics, socially-communication branch

Однією з основних передумов, що забезпечує ефективність управління процесом інституціоналізації соціально-комунікаційної сфери (СКС) суспільства в організаційно-функціональних структурах, організації та управлінні, технологіях, теорії та методиці, міжнауковій методології [5; 8; 15], є прийняття відповідних існуючим умовам середовища управлінських рішень, обраних із можливих альтернатив. Тобто необхідно знаходити правильні рішення щодо напрямів розвитку СКС за умов постійного подолання значних інформаційних невизначеностей. Саме тому виникає необхідність створення надійної системи наукового супроводу, зокрема, організаційно-аналітичного забезпечення управління СКС, що надає можливість вирішувати значний комплекс проблем: 1) отримувати інформацію, необхідну для обґрунтування цілей і формування завдань управління СКС; 2) аргументувати прийняття управлінських рішень у зазначеній сфері; 3) якнайкраще

виходити із кризових і неоднозначних ситуацій у галузі; 4) сприяти розробці концепцій, проєктів, програм, планів і прогнозів розвитку СКС; 5) удосконалювати організацію і систему управління галуззю.

Як слушно підкреслюється в [1; 2; 4; 9; 11–14; 16], інформаційно-аналітичні структури мають забезпечувати можливість:

- отримання систематичної аналітично-оглядової інформації з найважливіших аспектів зовнішнього управлінського середовища;
- підготовки аналітичних і прогнозних матеріалів з актуальних проблем стану й розвитку управлінського об'єкта;
- розробки ситуаційних моделей вирішення перспективних проблем;
- оперативного отримання оптимального обсягу інформації в непередбачених і надзвичайних ситуаціях.

Як засвідчує аналіз останніх публікацій, проблемам СКС і інформаційно-аналітичної діяльності приділяється значна увага вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема в працях вітчизняних дослідників В. Бебика, В. Горового, В. Ільганаєвої, М. Слободяника висвітлені процеси становлення, інституціоналізації та управління СКС. Інформаційно-аналітична діяльність, зокрема й як елемент управлінських рішень, розглядалася в працях українських і російських учених В. Бакуменка, І. Бестужева-Лади, Г. Гордаукалової, І. Давидової, В. Ільганаєвої, П. Конотопова, І. Кузнецова, С. П. Кулицького, Ю. Курносова, І. Левкіна, І. Мелюхіна, Е. Семенюка, Н. Слядневої, Ю. Сурміна, С. Терещенка, М. Тихомирова. У дослідженнях науковців далекого зарубіжжя Г. Брувера, А. Віддавські, Д. Гупті, П. Діксона, П. де Леона, Ч. Ліндблома, К. Паттона й Д. Савицькі, А. Планкетта, Г. Саймона розглядаються важливі аспекти політичного аналізу, аналітичної діяльності в державному управлінні, які становлять інтерес і для процесу організаційно-аналітичного забезпечення СКС. Передусім ідеться про висновок, що прийняття управлінського рішення є суттєвою складовою управлінського процесу з послідовними етапами виявлення та діагностування проблемних ситуацій, розробкою альтернатив та вибором однієї з них, що найбільше відповідає виходу з ситуації, що склалася.

Водночас серед невіршених аспектів загальної проблеми залишається ще багато питань, головне з яких полягає в тому, що не розроблена концепція системи організаційно-аналітичного забезпечення СКС, не обгрунтовані її структура, функції, напрями розвитку.

Отже, мета статті полягає в розробці концептуальних засад системи організаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень у СКС України.

Вирішення цих завдань пов'язане із деякими труднощами. У сфері інформаційної аналітики як основи системи організаційно-аналітичного забезпечення СКС, ще не склалася критична маса дослідницького матеріалу, яка б надала змогу за допомогою простого синтезу сформувані її концептуальне бачення. Безсумнівними перешкодами на шляху узагальнень

є обмеженість і закритість емпіричного матеріалу, роль якого відіграють характеристики різних аспектів діяльності аналітичних інституцій. Певну проблему становить і деяка термінологічна невизначеність [10] щодо різних видів аналітики: інформаційної, політичної, державно-управлінської тощо. Наприклад, у розробленій Ю. Сурміним [16] класифікації аналітичної діяльності, в якій наведено понад 30 видів аналітики, починаючи з політичної, економічної і закінчуючи теоретичною, інформаційна аналітика навіть не згадується.

Не ставлячи за мету проводити детальний термінологічний аналіз, зазначимо, що в політичній (державно-управлінській) аналітиці існують два основні підходи до терміна «аналітика». Передусім під аналітикою розуміють [16] галузь діяльності, що стрімко розвивається і базується на отриманні інформації за допомогою аналітичних методів для потреб практичної діяльності. Аналітика в цьому аспекті постає як діяльність із виробництва знання про процес і в процесі вироблення, прийняття й реалізації політичних рішень.

Інший аспект трактування аналітики — це ототожнення її із прикладною політико-управлінською дисципліною, що використовує безліч методів дослідження й аргументації з метою розробки принципів і методів підготовки, прийняття і реалізації публічно-політичних рішень у проблемних ситуаціях, що є суспільно значущими [16].

Інформаційна аналітика, яка розглядається як особлива сфера людської діяльності, покликана забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій, завдяки переробці вихідної інформації й здобуттю якісно нового знання [10; 12–15], є ближчою до першого з вищенаведених трактувань аналітики. При цьому інформаційна аналітика не обмежується політичною сферою.

Хоча джерела аналітичної діяльності сягають часів Сократа, котрий широко використовував діалоговий спосіб вирішення завдань, основоположником аналітики все ж вважають Арістотеля, який у фундаментальній праці «Аналітика» заклав основи аналітичного мислення. Він запропонував поняття аналізу (грец. *analysis* — розкладання, розчленовування, розбір) — методу дослідження, сутність якого полягає в тому, що досліджуваний предмет подумки або практично розчленовується на елементи (ознаки, властивості, відносини), кожний з яких потім досліджується окремо як частина розчленованого цілого. Призначення аналізу — відокремити суттєве від несуттєвого, звести складне до простішого.

Значення аналізу в сучасній науці обґрунтував Р. Декарт. Видатний англійський філософ Б. Рассел вважав аналіз основним джерелом наукового прогресу як методу наукового пізнання, що дозволяє виділити й вивчити вихідні складові об'єкта [10; 12–16].

Осмислення методу аналізу дає змогу дійти таких висновків [12; 15; 16] про його сутність. По-перше, він принципово неможливий без включення в його алгоритм синтезу. По суті, це процедура синтезу, включеного «в тіло»

аналітичного методу. Вона являє собою відновлення, виявлення й розкриття того загального, що пов'язує частини в єдине ціле. По-друге, аналіз принципово неможливий без використання, інтеграції в його процес інших емпіричних і теоретичних методів пізнання: спостереження, порівняння, експерименту, класифікації. Процес насичення аналізу іншими методами наукового пізнання є найважливішою методологічною закономірністю його розвитку.

Аналітику не можна ототожнювати з аналізом. Вона являє собою специфічне суспільне явище, а не тільки інструмент розумової діяльності людей. Це складне поліструктурне утворення, яке можна розглядати з позицій діяльного, інституціонального, організаційного, ціннісного, гносеологічного, а також технологічного підходів [12; 16].

Найрозвиненішою суб'єктною формою аналітичної діяльності є аналітичні організації, центри, «фабрики думки» [2; 7]. Як зазначає П. Діксон, «вони не створюють майже нічого речовинного, крім паперів. Головний їхній продукт — це теоретичні вишукування, зазвичай подані у формі звітів або досліджень, що являють собою варіанти різних заходів, оцінки, проекти, теорії, рекомендації, попередження, перспективні плани, статистичні зведення, прогнози, описи методів, тести, аналізи або просто нові ідеї» [7, с. 42].

Створення системи організаційно-аналітичного супроводу прийняття управлінських рішень у СКС зумовлене характерними для вітчизняної системи управління невизначеностями, які можна поділити, посилаючись на С. Афонцева [3], на такі основні типи:

- невизначеність постановки управлінських завдань розвитку СКС;
- невизначеність чинників внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування СКС;
- невизначеність структури галузі;
- невизначеність управлінських рішень унаслідок недостатньої повноти та низької вірогідності знань про кінцеві мету й умови функціонування СКС, а також суб'єктивізм осіб, які приймають рішення щодо формулювання мети, перспектив, стратегії розвитку й управління цією галуззю.

Названі перші три типи невизначеностей не дозволяють адекватно описати структуру і розвиток вітчизняної СКС на основі застосування традиційного управлінського логіко-теоретичного підходу та відповідних класичних теорій і моделей, розглянутих у [1; 4; 9; 11; 16]. Ця обставина, у свою чергу, посилює невизначеність четвертого типу, впливаючи, таким чином, на можливість прийняття об'єктивних і науково обґрунтованих управлінських рішень.

Як зазначається в статті О. Амосова й А. Дегтяра, «Застосування формальних методів для конструювання, дослідження і цілеспрямованого вибору математичних моделей дозволяє істотно скоротити ступінь невизначеностей перших трьох типів» [1, с. 26], що забезпечує в нашому випадку

необхідну підтримку прийняття рішень у СКС. Забезпечення такої підтримки передбачає надання особам та органам управління, що приймають рішення, якнайповнішої, вчасної і достовірної інформації про стан і загальні тенденції розвитку галузі.

Слід особливо підкреслити той факт, що характерною особливістю стану управління вітчизняною СКС, як і всією соціально-економічною та політичною сферою в цілому, є «фрагментарність наявних засобів підтримки прийняття державно-управлінських рішень» [1, с. 26]. Кожен із цих засобів орієнтований на вирішення окремих завдань або завдань з певним ступенем повноти врахування всіх необхідних чинників і призначений для використання на різних рівнях державного управління. Оскільки ці засоби не зважають повною мірою на взаємозв'язки і взаємовпливи процесів, часто прийняті на їх основі рішення призводять до внутрішньо-системних конфліктів, а інколи — до руйнування системи [1; 4; 11; 16].

Укрупнена структурна схема сучасного стану прийняття управлінських рішень у СКС України, (розроблена на основі [1]) зображена на рис. 1.

Рисунок ілюструє наявність внутрішнього контуру управління: «оцінка результатів функціонування СКС» — «прийняття рішень» — «СКС» — «оцінка результатів функціонування СКС». Цей контур характеризує СКС

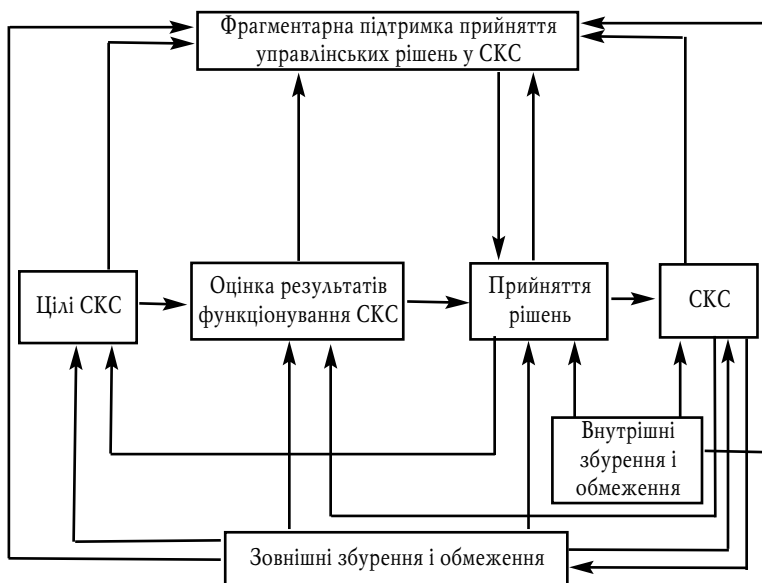

Рис. 1. Структурна схема сучасного стану процесу прийняття управлінських рішень у СКС України

України, що функціонує в умовах жорстких ресурсних обмежень і зазнає внутрішніх збурень, які викликані недосконалістю управління і його соціально-економічними наслідками.

Зовнішній контур характеризується наявністю збурень і обмежень, викликаних чинниками технологічного та соціально-політичного розвитку світу, що впливають на розвиток та функціонування національної СКС.

Визначальним елементом цієї схеми є «цілі СКС», які мають бути досліджені, обґрунтовані і законодавчо визначені відповідними документами.

Значна кількість, взаємопов'язаність досліджуваних процесів і явищ, їх взаємна зумовленість роблять застосування методів системного аналізу і синтезу обов'язковою частиною методології обґрунтування цілей розвитку СКС [1; 4; 6; 8; 9; 11; 16]. Іншою важливою особливістю цієї методології є те, що вона повинна забезпечити багаторівневий системний характер аналізу СКС, що потребує, разом із застосуванням формальних методів, також і узагальнення досвіду попередніх досліджень СКС.

Методологія обґрунтування основних напрямів розвитку СКС має забезпечувати виконання таких основних вимог:

- досягнення збалансованого розвитку СКС;
- відповідність особливостям збурювальних чинників, ресурсним обмеженням, вимогам, які зумовлені характером і масштабом завдань, що постануть наприкінці прогнозованого періоду розвитку СКС;
- вчасне виявлення принципово нових напрямів і тенденцій розвитку СКС;
- створення сприятливих умов для розвитку передових інформаційно-комунікаційних технологій;
- вчасне уточнення напрямів розвитку СКС відповідно до зміни національних цілей країни та умов їх реалізації.

Єдиним засобом оптимального вирішення завдань планування розвитку СКС, відповідно до цілей і можливостей держави, й ефективне управління нею в процесі функціонування, може бути тільки створення організаційно-аналітичної системи підтримки прийняття управлінських рішень. Тому структурна схема перспективного процесу прийняття рішень у СКС має включати, як один з головних елементів, не фрагментарну підтримку прийняття рішень, а систему підтримки прийняття рішень, тобто блок «фрагментарна підтримка прийняття рішень у СКС» на рис. 1 необхідно замінити блоком «система підтримки прийняття рішень у СКС». Така заміна передбачає необхідність перекладення всього процесу регулювання розвитку СКС на значно вищий рівень системної організації процесів прийняття управлінських рішень, яка реалізується на принципово новій методологічній і технологічній основі [1; 4; 11; 8; 16].

Певна річ, що практична реалізація системи підтримки прийняття управлінських рішень у вітчизняній СКС потребує не лише вирішення складних науково-інженерних завдань, пов'язаних з конструюванням спеціалізованого програмно-апаратного комплексу на базі сучасних інформаційних

технологій і спеціальних прикладних програмних засобів, акумулювання відповідних фінансових ресурсів, але й попереднього визначення методологічних засад формування зазначеної системи. На наш погляд, зазначена система має базуватися на запропонованій І. Бестужевим-Ладою «методиці довгострокового попереджувального аналізу даних» [4; 6; 11; 16], яка передбачає дотримання таких етапів:

- 1) постановка проблем і побудова їх ієрархії, що складається з ключових і субключових проблем: при цьому бажаною є так звана індикація проблем, тобто подання їх як упорядкованої сукупності індикативів — найменувань конкретних показників і індикаторів;
- 2) виявлення перспективних проблем, до яких належать:
  - а) ті, що виникають і вже даються знаки;
  - б) очікувані — ті, що ще не виникли, але можуть почати виникати за певних умов. Поряд із перспективними необхідно зважати і на поточні проблеми; якщо останні може фіксувати особа, яка приймає рішення, та її апарат, то для виявлення перспективних проблем необхідна група експертів;

3) цілепокладання, яке передбачає визначення мети, заради якої здійснюються всі рішення; головним критерієм цілепокладання є досягнення оптимуму;

4) побудова «дерева рішень» і аналіз наслідків його прийняття. На цьому етапі найважливішим є попереднє врахування негативних наслідків тих чи інших рішень.

Зважаючи на результати досліджень, зокрема [1; 4; 6–9; 8; 11–14; 16], вважаємо, що у складі системи організаційно-аналітичного супроводу прийняття управлінських рішень у СКС мають передбачатися такі основні модулі:

- 1) введення, контролю і дослідження вхідної інформації, її первинної обробки;
- 2) конструювання і адаптації моделей (їх структурних та прогнозних форм);
- 3) дослідження, селекції і композиції моделей, що конструюються;
- 4) контролю і діагностування стану СКС;
- 5) напрацювання допустимих альтернативних рішень;
- 6) взаємодії галузевих та місцевих органів управління СКС;
- 7) врахування впливу внутрішніх і зовнішніх змін й обмежень на СКС;
- 8) підтримки адміністрування баз даних і банку знань;
- 9) визначення і коригування цілей, стратегії та завдань розвитку СКС України;
- 10) навчання і тренінгу.

Таким чином, організаційно-аналітичне забезпечення управлінських структур СКС необхідно розглядати як складову соціально-комунікаційних процесів, де необхідність і специфічний характер інформування керівництва визначаються вимогами систематичного аналізу й упорядкування

необхідної інформації. Структуру інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень у СКС, як і в будь-якій іншій галузі, можна вважати оптимальною лише в тому разі, коли вона в конкретних умовах максимально сприяє виконанню загальних функцій управління — прогнозування, планування, організації, координації обліку, контролю, регулювання, активізації, стимулювання, кожна з яких потребує відповідного за змістом, формою, обсягом, місцем й часом подання даних.

При цьому необхідно зважати на те, що інформаційна аналітика нині являє собою соціальне явище, яке швидко розвивається, для якого характерні деякі закономірності. Найважливішою серед них є інституціоналізація інформаційно-аналітичної діяльності, що стає поширеним і впливовим видом соціально-економічної діяльності, яка все сильніше спирається на цінності, норми й стандарти, що формуються в суспільстві [7–9; 12–14; 16]. Відповідно до цієї закономірності відбувається активізація інтелектуальної діяльності взагалі й аналітичної зокрема. При цьому особливо посилюється значущість конструктивної аналітики в процесах здійснення реформ не лише в СКС, а й у суспільстві в цілому. Одночасно відбуваються суттєві структурні зміни інформаційної аналітики, пов'язані з посиленням її професіоналізації та спеціалізації, поглибленням поділу праці. Стрімко відбувається всебічна технологізація інформаційно-аналітичної діяльності, насичення сучасним програмно-комп'ютерним забезпеченням, евристичними методами пізнання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амосов О. Організаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень стосовно державного регулювання сучасної української економіки / Олег Амосов, Андрій Дегтяр // Вісн. НАДУ. — 2003. — № 3. — С. 24–30.
2. Артамонов Г. Т. Центры анализа информации / Г. Т. Артамонов, В. М. Чистяков // Итоги науки и техники. — Сер. Информатика. — Т. 6. — М.: 1981. — 224 с.
3. Афонцев С. Неопределенность и проблемы экономической трансформации / С. Афонцев // Мировая экономика и междунар. эконом. отношения. — 1996. — № 10. — С. 20–23.
4. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : моногр. / В. Д. Бакуменко. — К. : Вид-во УАДУ, 2000. — 328 с.
5. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейншз : моногр. / В. М. Бебик — К. : МАУП, 2005. — 440 с.
6. Ващенко К. Роль політичного прогнозування у формуванні стратегічних засад суспільного розвитку / К. Ващенко // Освіта регіону. — 2008. — № 1–2. — С. 33–37.
7. Диксон П. Фабрики мысли / П. Диксон. — М. : ООО «Изд-во АСТ», 2004. — 505 с.

8. Ільганаєва В. О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В. О. Ільганаєва // Освіта регіону. — 2008. — № 1–2. — С. 148–153.
9. Князева Л. В. Информационно-аналитическое обеспечение социального управления / Л. В. Князева, Е. П. Тавокин // Социология власти. — 2005. — № 4. — С. 5–22.
10. Кобелєв О. М. Проблема визначення інформаційно-аналітичної діяльності / О. М. Кобелєв // Соціальні комунікації : матеріали міжнар. наук. конф., 26–27 лют. 2009 / Харк. держ. акад. культури. Ч. 1. — Х., 2009. — С. 88–90.
11. Ковальчук К. Ф. Интеллектуальная поддержка принятия экономических решений / К. Ф. Ковальчук ; отв. ред. О. П. Сулов. — Донецк : НЭП НАН Украины, 1996. — 224 с.
12. Курносоев Ю. В. Аналитика, методология, технология и организация информационной аналитической работы / Ю. В. Курносоев, П. Ю. Конотопов. — М. : РУСАКИ, 2004. — 512 с.
13. Семенюк Е. П. Інформаційно-аналітична діяльність у структурі та механізмах соціальної практики / Е. П. Семенюк // Науково-технічна інформація. — 2003. — № 2. — С. 42–44.
14. Сляднева Н. А. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. А. Сляднева // Информационные ресурсы России. — 2001. — № 2. — С. 14–21.
15. Социальные коммуникации: теория, методология, деятельность : словарь-справочник / авт.-сост. В. А. Ильганаева. — Х. : КП «Город. Типография», 2009. — 392 с.
16. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ / Ю. П. Сурмин. — К. : МАУП, 2003. — 368 с.

Надійшла до редколегії 22.03.2010 р.

УДК 002:001.8(477) “2004/2008”

С. А. НАЗАРОВЕЦЬ

БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ МОНІТОРИНГ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИМИ БІБЛІОТЕКОЗНАВЦЯМИ ІНТЕРНЕТ-ПУБЛІКАЦІЙ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Досліджено ступінь використання українськими бібліотекознавцями Інтернет-публікацій відкритого доступу на основі бібліометричного моніторингу списків цитованої літератури до наукових статей у провідних фахових журналах за період з 2004 по 2008 роки.

Ключові слова: бібліометричний моніторинг, українські бібліотекознавці, використання Інтернет-публікацій, відкритий доступ.